

GÜNEY KAFKASYA'NIN TARİHİ VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bastı BEKİROVA^{1*}

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, 55139, Samsun, Türkiye

Özet: Güney Kafkasya Karadeniz ve Hazar Deniz'i arasında yer alan, Avrupa ve Asya'nın sınırında yerleşen dünyanın en zengin ve çok kültürlü bölgelerinden birisidir. Güney Kafkasya tarih boyunca ticaret ve göç yollarının en önemli dönüm noktası olmuştur. Bu sebeple bölge tarih boyunca her zaman birçok büyük devletlerin ilgi odağına olmuştur. Kafkasya uğruna çeşitli milletler farklı mücadeleler vermişlerdir. Bu özelliği sebebi ile tarihin en eski çağlarından beri Güney Kafkasya'da pek çok farklı topluluk yaşamıştır. Güney Kafkasya Avrupa ile Asya, İslam ile Hıristiyanlık, Türklük ile Slavlık arasında dağlık bir geçittir. Bu yüzden bölge tarih boyunca büyük imparatorlukların rekabet alanı olmuştur. Günümüzde de Kafkasya'nın bir koridor olarak önemi devam ediyor. Geçmişte olduğu gibi bugün de Kafkasya, üç büyük imparatorluğun devamı olan Türkiye, Rusya Federasyonu ve İran arasında tampon bir bölgedir. Başka bir deyimle Güney Kafkasya milletlerarası ve kültürlerarası bir kesişme noktasıdır.

Anahtar kelimeler: Güney Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan

An Assessment on the History and Geopolitical Importance of South Caucasus

Abstract: The South Caucasus is one of the richest and most multicultural regions in the world, settled between the Black Sea and the Caspian Sea, on the border of Europe and Asia. The South Caucasus has been the most important turning point of trade and migration routes during history. Because of this reason, the South Caucasus has always been the centre of attention of many great states during history. Different nationalities have struggled for the sake of the Caucasus. Due to this feature, many different communities have lived in the South Caucasus since the oldest ages of history. The South Caucasus is a mountainous pass between Europe and Asia, Islam and Christianity, Turkism and Slavlik. Therefore, the region has been the competition area of great empires during history. Nowadays, the importance of the Caucasus as a corridor continues. Today, as in the past, the Caucasus is a buffer area between Türkiye, the Russian Federation and Iran, the continuation of the three great empires. In other words, the South Caucasus is an international and intercultural point of intersection.

Keywords: South Caucasus, Azerbaijani, Georgia, Armenia

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, 55139, Samsun, Türkiye

E mail: nazlibakirova@gmail.com (B. BEKİROVA)

Bastı BEKİROVA <https://orcid.org/0000-0002-8212-6963>

Gönderi: 23 Kasım 2022

Received: November 23, 2022

Kabul: 19 Aralık 2022

Accepted: December 19, 2022

Yayınlanma: 01 Ocak 2023

Published: January 01, 2023

Cite as: Bekirova B. 2023. An assessment on the history and geopolitical importance of South Caucasus. BSJ Pub Soc Sci, 6(1): 27-32.

1. Giriş

“Kafkas” veya “Kafkasya” adı tarihte ilk kez eski Yunan düşünürlerinden Aiskhylos’un M.Ö. 490’lı yıllarda kaleme aldığı, “Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence” adlı eserinde kullandığı “Kavkasos Dağı” deyimile ortaya çıkmıştır. Kafkasya eski Yunanlılardan Romalılara kadar “Kavkasus”, Rönesanstan sonra ise Humanistlerin eserlerinde, “Caucasus”, “Caucasia”, “Caucasie”, adlarıyla nitelendirilmiştir (Demir, 2003). Güney Kafkasya bölgesini, Ruslar “Zakavkazya”, İngilizler “Transcaucasus”, Osmanlı ve Araplar “Mavera-i Kafkasya” adlandırmışlar ve Güney Kafkasya anlamından daha çok “Kafkas Ötesi” anlamını kullanmayı tercih etmişler (Acar, 2005).

Kafkasya Karadeniz ve Hazar Deniz'i arasında yer alan, Avrupa ve Asya'nın sınırında yerleşen dünyanın en zengin ve çok kültürlü bölgelerinden birisidir. Akdeniz, Ege Denizi, Marmara Denizi, Boğazlar, Karadeniz, Azak Denizi sayesinde Doğu ve Batı arasında tüm bağlantıları

sağlamaktadır. Kafkasya Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirleri ile buluşturan önemli bir geçiş noktasıdır. Dolayısıyla bölge her zaman büyük devletlerin çıkar ve çatışma noktası olmuştur. Güney Kafkasya ilk çağlardan beri dünya halklarının dikkatini çeken çok önemli bir jeopolitik yapıya sahip olmuştur. Bu sebepten de çok önemli ticaret kavşaklarının merkezi olmakla, yüzyıllardır önemini hiç kaybetmemektedir.

Güney Kafkasya Büyük Kafkas Dağları'nın en yüksek zirvelerinden başlayarak, Küçük Kafkas Dağları'nın güney eteklerine kadar uzanmaktadır. İnsan yaşamı için elverişli iklimiyle birçok topluluğun akınlarına uğrayan bölge, doğuda Hazar Denizi, batıda Akdeniz ve Karadeniz, kuzeyde Büyük Kafkas Dağları, Kuban ve Kuma nehirleri, güneyde Türkiye ve İran ile sınırlanmıştır. Güney Kafkasya, Kırım'ın doğusundaki Taman Yarımadası'ndan Hazar Denizi'nin batısındaki Abşeron Yarımadası'na kadar uzanmaktadır. Güney Kafkasya veya bir diğer adıyla Transkafkasya'da üç bağımsız devlet

bulunmaktadır: Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan. Azerbaycan Gürcistan ve Ermenistan farklı dil, din ve etnik gruplara sahip ülkelerdir. Fakat tarih, coğrafya ve ekonomik bağlar bu üç ülkeyi aynı bölge olarak tanımlamaya olanak sağlıyor. Buna rağmen, Kuzey Kafkasya'yı coğrafi olarak Avrupa kıtasına dahil ederken Güney Kafkasya'yı ise Asya kıtasına dahil ediyorlar. Ancak siyasi açıdan Kafkasya bir bütün olarak Avrupa kıtasına dahildir (Sapmaz, 2008).

Güney Kafkasya batısı Karadeniz doğusu Hazar denizi gibi iki önemli su havzasıyla sınırlanan, kuzeyi dünyaca meşhur dağlarıyla çevrili oldukça önemli jeopolitik konuma sahip olan bir bölgedir. Tarih boyunca birçok farklı kavmin yaşadığı bu bölgede pek çok farklı kültür izi görebilmekteyiz. Güney Kafkasya, coğrafi konumu dolayısıyla birçok büyük devletin hakimiyet kurmaya çalıştığı bir bölgedir. Tarih boyunca pek çok kavme ev sahipliği yapmış olan Güney Kafkasya, XVI. yüzyıldan itibaren sıcak denizlere inme niyetinde olan Rusya tarafından işgal edilmeye çalışılmıştır.

Güney Kafkasya birçok etnik unsurun, dilin, dinin, kültürün bir arada yaşadığı bir coğrafyadır. Aynı zamanda Hazar Denizi ile Orta Asya petrolünün merkezi ve bu petrolün dünya pazarlarına ulaştırılması konumundadır. Tüm bu ayrıcalıkları nedeniyle Güney Kafkasya tarih sahnesinde pek çok farklı devletleri karşı-karşıya getirmiştir. Bölge uğruna eski zamanlardan bugüne birçok güçlü devletler savaş mücadeleleri vermiştir.

Çarlık Rusya'sı Güney Kafkasya'nın işgali için uzun yıllar güc mücadelesi vermiştir. Yüzyıllar boyunca devam eden mücadelenin sonucunda XIX. yüzyılın başlarında Çarlık Rusya'sı Güney Kafkasya'yı işgal etmiştir. Ruslar XVI. yüzyıldan beri hayalini kurduğu Güney Kafkasya'yı ele geçirme arzusunu 1828 senesinde tümüyle hayata geçirmiştir. Rusya Güney Kafkasya'da yaklaşık iki asır kadar hakimiyetini devam ettirmiştir. 1991 senesinde Sovyetler birliği dağılmış ve Güney Kafkasya devletleri Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bu çalışmamızda Güney Kafkasya bölgesi ile ilgili genel bilgilere yer verilmektedir. Bu anlamda, Kafkasya isminin kökeni, Kafkasya'nın coğrafi yapısı, tarihi ve coğrafi geçmişi, jeopolitik ve stratejik önemi ile ilgili bahsedilmiştir. Ayrıca çalışmamızda, Rusya'nın Kafkasya'ya karşı yüzyıllardır duyduğu ilgi, Güney Kafkasya'yı işgali ve burada yaptığı antlaşmalar, yerleşme süreci, incelenmiştir.

2. Güney Kafkasya'nın Tarihi Coğrafyası

Kafkasya Avrupa ve Asya kıtalarını birbirlerinden ayıran, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında yerleşen dünyanın en eski ve oldukça elverişli yaşam ve kültür merkezlerinden biridir (Özgül ve Ceylan, 2017). Kafkasya tarih boyunca ticaret ve göç yollarının en önemli dönüm noktası olmuştur (Kantarci, 2006). Aynı zamanda bölge oldukça önemli kültürlerin kesiştiği noktada bulunmaktadır. Kafkasya Asya, Avrupa ve Afrika

kıtalarını birbirleri ile buluşturuyorken, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında ise bir nevi kara boğazı rolünü oynamaktadır. Bölgenin yüzölçümü yaklaşık 450.000 km²'dir. Kafkasya güneyde Türkiye ve İran, kuzeyde Kuban ve Kuma ovası, doğuda Hazar Denizi, batıda ise Karadeniz ile çevrelenmiştir. Bir coğrafi bölge olarak ise Kafkasya, Hazar Denizi'nin batısındaki Abşeron Yarımadasından, Karadeniz'in kuzey doğusundaki Taman Yarımadasına kadar uzanıyor (Kaşıkçı ve Yılmaz, 1999). Büyük Kafkas dağları Taman Yarımadasından başlayarak Abşeron Yarımadası'na kadar uzanıyor. Bu dağ silsilesinin her iki tarafının irtibatını sağlayan esas geçit bağlantısı Hazar Denizi'nin batı kıyısında bulunan, aynı zamanda Dağıstan ve Azerbaycan arasında bağlantıyı sağlayan Derbent Geçidi (Saydam, 1997) ile Kuzey Osetya ve Güney Osetya'yı birbirine bağlayan Daryal Geçidi'dir (Tezcan, 2012). Bu dağlar bölgenin en büyük yüksekliği olmakla birlikte, Kafkasya'yı Kuzey ve Güney şeklinde iki coğrafi bölgeye ayırıyor.

Kafkasya olarak ilk defa, M.Ö 479 tarihinde, isimlendirilmeye başlanan, tarihi ve mitolojik zenginlikleri ile tanınan (Yanar, 2002) bölgenin Kuzey Kafkasya kısmı XIX. yüzyıldan başlayarak günümüzde de Kuzey Kafkasya Rusya Federasyonu hakimiyetindedir. Güney Kafkasya'da ise üç bağımsız cumhuriyet yer almaktadır: Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan.

Güney Kafkasya Karadeniz ve Hazar Deniz'i arasında yer alıyor. Aynı zamanda bölge Avrupa ve Asya'nın sınırında yerleşmekle dünyanın en önemli tranzit geçit merkezlerinden biri konumundadır. Yerleştiği coğrafi konum dolayısıyla Güney Kafkasya tarih boyunca ticaret ve göç yollarının en aktif kullanıldığı bölge özelliğini taşımıştır. Ticaret ve göç yollarının merkezi haline gelmesi bölgenin tarih boyunca her zaman birçok büyük devletlerin ilgi odağına çevrilmesine sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak tarih boyunca Kafkasya uğruna çeşitli milletler farklı mücadeleler vermişlerdir. Çeşitli milletlere ev sahipliği yapmış bölge de tarihin en eski çağlarından beri pek çok farklı topluluk yaşamıştır. Yüzyıllar boyunca büyük imparatorlukların rekabet alanı olmuş Güney Kafkasya günümüzde de dünya devletleri için önemini devam ettirmektedir. Güney Kafkasya, üç büyük imparatorluğun devamı olan Türkiye, Rusya Federasyonu ve İran arasında tampon bir bölgedir (Sapmaz, 2008). Başka bir deyimle, söyleyecek olursak Güney Kafkasya milletlerarası ve kültürlerarası bir kesişme noktasıdır.

Avrupa ve Asya arasında bir geçit oluşturan Güney Kafkasya, yüzyıllardır ticaret yollarının kesiştiği daima önemini koruyan bir ticaret merkezi konumundadır. Aynı zamanda Güney Kafkasya Orta Asya'ya açılan bir kapıdır. Güney Kafkasya, Akdeniz-Ege Denizi-Boğazlar ve Marmara Denizi- Karadeniz-Azak Denizi gibi birbirlerine bağlı denizlerin oluşturdukları bir su koridorunun doğu ucunda bulunmaktadır. Bu coğrafi özellikleri yanısıra Güney Kafkasya Hazar denizi ile de çok büyük koridor bağlantıları olan konumdadır. Fırat ve Dicle ırmakları da bu koridoru ortaya çıkaran, Hazar Denizi ile Karadeniz ve

Akdeniz'in, Hint Okyanusu'na kolaylıkla bağlanmalarını sağlıyor. Güney Kafkasya bu özelliği ile "kuzey-güney" ve "doğu-batı" arasında bir köprü ve hamle yeridir (Kantaracı, 2005). Eski zamanlardan beri Güney Kafkasya önemli bir geçiş noktası olmakla birlikte aynı zamanda Basra Körfezi'ni kontrol eden stratejik bir konuma da sahiptir (Can, 1996). Tarih boyunca çok büyük öneme sahip olan Tarihi İpek Yolu'nun en önemli kollarından birisi de Kafkasya'dan geçiyordu. Tüm bu sebeplerden ötürü, eski zamanlardan beri pek çok millet Kafkasya'ya sahip olmak, bu yerlerde söz sahibi olmak için çeşitli mücadeleler vermişlerdir. Yukarı da bahsettiğimiz gibi önemli yolların merkezi konumuna gelen Kafkasya çevredeki devletlerin ilgi odağı olmuştur. Güney Kafkasya'nın tarihini incelediğimiz zaman görüyoruz ki tarih sahnesine ismini kazımış birçok büyük devlet bu yerlere hâkim olmak uğruna uzun süreli savaşlar vermiştir. Özellikle de tarih boyunca Bizanslılar, Sasaniler, Osmanlılar, İranlılar ve Ruslar bu bölge uğruna verdikleri mücadelelerle seçilmişlerdir (Saray, 1988). Kafkasya bölgesi tarih boyunca farklı kavimlerin göç ve mücadele hareketlerinin şahidi olmuştur. Hint-Avrupaî, İranî ve Turanî kökenli milletler Kafkasya topraklarında bir arada bulunmuştur. Kafkasya topraklarında yaşayan halklardan biri de Türkler olmuştur (Kafkasya'nın pek çok millete ev sahipliği yaptığı konusunda bkz. Diuna, K'avk'asia: mogzaurobis shtabech'dilebani, gv.2; Kafkasya, kıtaların birbirleri ile ulaşımını sağlamada en önemli hat üzerinde yer almaktadır. Rusya bölgesinden Akdeniz'e doğru geçen yolun üzerinde olması ve Orta Doğu ile Basra körfezine kadar olan hat boyunca geçiş noktası olması Kafkas coğrafyasını da cazip hale getirmektedir. Bkz. Alexandre Grigoriantz, Kafkasya Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez, çev. Doğan Yurdakul, Yeni Binyıl Yayınları, İstanbul 1999, s.16) (Mert, 2004; Ceylan, 2009; Kılıç, 2015; Tellioğlu, 2017). Güney Kafkasya en eski Türk kavimlerinden olan Kimmerler (Ökmen, 1973), İskitler, Alanlar, Hun, Avar, Hazar, Peçenek, Uzların ve Roma ve Bizans'ın hakimiyeti altında kalmıştır. İdil-Ural arası Türklerin batıya göç ederken en çok kullandığı güzergâhlardan birisi olmuştur. Bölgede pek çok küçük kabilenin varlığı İlk çağlardan itibaren dikkat çeken bir husustur (Aydın, 2005; Yeşilot, 2005; Demirağ ve Karayeli, 2006; Demirtepe, 2008; Kasım, 2009; Tellioğlu, 2017). Daha sonralar ise bölgedeki hakimliğini sürdüren güçler Sasaniler, Araplar, Emeviler, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Kıpçaklar, Moğollar, Altınordu, İlhaniler, Safeviler olmuşlardır. Bu devletlerin her biri bölge için çeşitli mücadeleler vermiştir. Bu mücadeleler yakın dönemlerde ise Osmanlı Devleti, İran ve Rusya ile devam etmiştir. 50'nin üstünde farklı millet ve halkın yaşadığı Kafkasya bölgesinde Müslümanlık ve Hıristiyanlık en yaygın dinlerdendir (Pamuk, 1995).

Kafkasya'nın uzun yıllar boyu sürekli çatışma ve mücadelelere şahit olmasının esas sebebi hiç şüphesiz ki, onun coğrafi konumu olmuştur. Kafkasya'nın coğrafi konum sadece büyük çatışmalara sahne olmakla

kalmamış, bunun dışında bölgedeki dini ve etnik zenginliğe de getirip çıkarmıştır. Tarih boyunca büyük güçlerin hakimiyet kurduğu Güney Kafkasya her devletten belli bir mirası da kendinde taşımaktadır. Coğrafi olarak bölgenin dağlık ve geçit vermez olması burada yaşayan çok farklı kültürlerin devamlılıklarını sürdürmesine olanak tanımıştır. Bu coğrafi konum bölgede yaşayan halkların kimliklerini korumalarına yardım etmekle birlikte, aynı zamanda bu yapısından dolayı çatışmaların ve tarihi husumetlerin de sürmesine sebep olmuştur (Demir, 2007). Kafkasya'nın jeopolitik önemini artıran bir diğer unsur ise bölgedeki petrol ve doğalgaz servetleri ve bu servetlerin taşınması için gerekli olan enerji hatlarıdır.

Güney Kafkasya için yapılan mücadeleler ilkçağlardan itibaren başlamış ve orta çağda da devam etmiştir. Orta çağda birçok farklı devletler ve milletler Kafkasya'ya sahip olmaya çalışmışlar, ama uzun süreli başarıyı elde edememişler. Güney Kafkasya üzerindeki hakimiyet uzun süre Sasaniler, Bizans ve Hazarlar arasında el değiştirmiştir. Bu devletler arasındaki mücadeleler uzun süre devam etmiştir. Bu mücadeleler sırasında Hazarlar Kafkasya'nın güneyinde, Bizans ve Sasaniler ise kuzeyinde yerleşseler de hiçbir zaman kalıcı başarılar elde edemediler. Sasaniler'den sonra Güney Kafkasya'da hakimliği Araplar üstlenmeye çalıştılar. Fakat İslam orduları farklı coğrafi bölgelerde elde ettikleri büyük başarılarını burada tekrarlayamadılar. Hatta, Emevi kumandanı Mervan Muhammed El-Cezire 737 yılında Hazarları mağlup etti ve başkent El-Beyda'ya kadar ilerledi. Fakat bu kadar ilerlemeye rağmen Kafkasya bölgesi İslam hakimiyetine tümüyle girmedi (Çoç, 2009). Devamlılığı olmamasına bakılmaksızın, Araplar Güney Kafkasya'da İslam nüfusu tesis edebilmişlerdi. Buraya gönderilen Emevi, daha sonrasında ise Abbasi valileri zamanla kendi sülalelerine bağlı olan hakimiyet kurmuşlardı. Bu sülaleler halifenin ruhani liderliğini tanıyorlardı, ama siyasi bakımdan tamamen bağımsız idiler (Caferoğlu, 1932). Güney Kafkasya üzerinde en fazla tesiri olan diğer imparatorluklara Selçukluları ve Moğolları'da örnek verebiliriz.

XVI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Güney Kafkasya durumlar oldukça karışmaya başlamıştı. Coğrafi konumu gereği Güney Kafkasya'da liderlik uğruna iki büyük güç mücadele halindeydi: Osmanlı Devleti ve Safevi İmparatorluğu. Bu dönem Ruslar bölgedeki siyasi dengeleri değiştirebilecek kadar önemli konuma sahip olmaya başlıyorlardı (Saydam, 2014). Osmanlı ve Safeviler başlangıçta Rus tehlikesini yeteri kadar anlayamadılar. Halbuki Güney Kafkasya Rusya için oldukça önemli jeopolitik konuma sahipti. Çarlık Rusya'sı sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmek için Güney Kafkasya'nın işgalini çok önemsiyordu (Guliyeva, 2004). Bu yolda ilk adımı Ruslar XVI. yüzyılda atmış oldular. Uzun yıllar Rusya'nın Volga boyunca Hazar Denizi'ne ve Karadeniz'e inmesini engelleyen Kazan 1552 senesinde Rusya tarafından işgal edilmişti (Kurat, 1978). Kırım Hanı Devlet Giray Kazan'ı kurtarmaya çalışsa da

bunda başarılı olamamıştı. Hatta 1556 yılında Astarhan Hanlığı da Rusya tarafından zapt edilmişti. Bununla da Ruslar Kafkasya'ya yönelik ilk adımlarını atmaya başlamışlardı (Gökçe, 1979). Böylece, Rusya tarihinde yeni bir devir başlamış oldu.

Kazan'ın Ruslar tarafından işgali Ruslara Kafkasya'nın kapılarını açmıştı. Daha sonrasında Astarhan'ın işgali ise Ruslar için büyük bir önem taşıyordu (Mustafazade, 2001). Çünkü Hazar Denizi'nin kuzeyinden geçen ticaret yolları kontrol altına alınmıştı. Bölgedeki Türk nüfusunun oldukça yoğun olduğunu çok iyi bilen Rusya, yavaş yavaş Hazar kıyılarına doğru sokulmaya başlamıştı. Rusya bu adımla Ortadoğu tarihinde etkinliğini hissettirmeye başlamış oldu. Rusya artık sıradan bir devlet değil, imparatorluk olmaya başlamıştı.

XVII. yüzyıl boyunca Rusya'nın Kafkasya politikasında çok önemli bir değişiklik olmadı. XVII. yüzyıl daha çok Rusya'nın ilerideki büyük zaferlerine hazırlık yılları olarak geçmiştir. Dönemin diğer büyük devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti ise İran ile yaptığı savaşlarda iyice yıpranmıştı. Bu dönem Güney Kafkasya'da varlığını sürdüren Azerbaycan Hanlıkları ve Gürcistan ise Osmanlı Devleti ve İran arasında devam eden bu savaşlar sırasında sık-sık el değiştirmekten yorulmuştu. Rusya'nın Güney Kafkasya'yı işgali esnasında Azerbaycan Türkleri Ruslara karşı büyük mücadeleler verirken (Esedov ve Kerimova, 1993), Gürcistan için ise bunu söylemek pek mümkün değildi. Çünkü Ruslar da Gürcüler gibi Hıristiyan topluluklardı. Bu sebepten de aralarındaki ilişki daha sıcaktı. Hal böyleyken, ilerleyen yıllarda Gürcüler Kafkasya'yı ele geçirmeye çalışan Rusların himayesini kolaylıkla kabul etmişlerdi ve Gürcistan 1801 yılında Rusya tarafından işgal edilmiştir (Pamuk, 1995).

XIX. yüzyılın başlarından itibaren Rusya artık yüzyıllardır uğruna savaştığı Kafkasya'yı tamamen ele geçirmeyi başardı. Ruslar bölgeyi ele geçirmeye çalışırken Azerbaycan'da Bakü, Nahçıvan, Derbent, Revan, Karabağ, Quba, Gence, Şeki, Şirvan, Lenkeran ve b Azerbaycan Hanlıkları varlığını sürdürmekteydi ve bu hanlıklar Rus istilasına karşı sonuna kadar mücadele etmişlerdi (Resulzada, 1990). Fakat sonuç itibari ile bu hanlıklar XIX. yüzyılda daha güçlü olan Rus kuvvetleri tarafından ele geçirildiler. I. Petro'dan sonra hakimiyete geçmiş çar I Aleksandr'ın zamanında da Ruslar Kafkasya'ya yerleşmeye devam etmişler ve onların bu bölgedeki nüfuzları oldukça artmıştır (Demir, 2003). 1828'de Rusya ve İran arasında bağlanan "Türkmençay Antlaşması"ndan sonra Rusya Güney Kafkasya'ya (Azerbaycan ve Gürcistan'a) kesin olarak yerleşmiştir (Bakıxanov, 2001). Çarlık Rusya'sı yaklaşık bir asır kadar Güney Kafkasya'ya hâkim olmuştur ve bu hakimiyetin ardından Birinci Dünya Savaşı ve Rusya'da 1917 senesinde Bolşevik devriminin başlaması Çarlık Rusya'sının devrilmesine neden olmuştur (Kurat, 1990). Buna karşılık Rusya'da iç çekişmeler artmış ve senelerdir bağımsızlık bekleyen halklar bu yol uğruna mücadeleler vermeye başlamışlardır. XX yüzyılın başlarında Güney Kafkasya'da yaşayan üç millet bağımsızlık hedeflerine ulaşmak için

Rusya'da baş veren devrimi fırsat bilmişti. 26 Mayıs 1918 senesinde Güney Kafkasya'da Gürcistan ardından ise Azerbaycan ve Ermenistan Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan ettiler (Şimşir, 2002).

Her ne kadar Güney Kafkasya'daki bu üç devlet bağımsızlığını ilan etseler de onların hem arazice hem de nüfusça küçük olması toplumda yerlerini almalarına engel oluyordu (Kazımzade, 1981). Milliyetler Cemiyeti Örgütü Nezdinde yeterli kadar destek görmeyen bu üç cumhuriyet için ayakta durmak oldukça zorlayıcıydı. Böylece yeni kurulmuş Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetleri güçlü bir korumaya ihtiyaç duyuyordu. Dünya ülkeleri ise Birinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış ve oldukça yorgundu. Bu genç cumhuriyetler kendinden daha büyük olan güçlü devletlerin verdikleri siyasi savaşlar arasında sadece kullanılıyorlardı. İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Türkiye gibi daha büyük devletler bölgeye sahip olma adına genç devletlerle bazı antlaşmalar yapmaya çalışmışlardır (Azerbaycan Gazetesi, 1919). Fakat çok kısa bir sürede Sovyet Rusya'sı tekrar torparlanmaya ve eski gücüne yeniden kavuşmaya başlamıştı. Moskova ve Kars antlaşmalarından sonra ise Kafkasya'daki egemenlik yeniden Rusya'nın eline geçmişti. Bu antlaşmalarla Bakü petrolü ve Batum limanı dahil Güney Kafkasya'nın tüm stratejik noktaları ve doğal zengin kaynakları yeniden Bolşevik Rusyası'nın eline geçti (Resulzada, 1996).

Güney Kafkasya Cumhuriyetleri yaklaşık 2 sene kadar bağımsız kaldılar. 1920 senesi itibari ile XI Kızıl Ordu tarafından sırasıyla Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan tekraren işgal edilerek, Sovyet Rusya'sına birleştirildi. Bu işgalin hemen ardından Güney Kafkasya Cumhuriyetleri aşamalı olarak Sovyetleştirilmeye başlandı.

Güney Kafkasya yaklaşık olarak iki asır kadar Rusya'nın işgali altına kalmış Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 1991 senesinde, halihazırda Güney Kafkasya'nın üç bağımsız devleti olan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

3. Sonuç

Coğrafi konumu dolayısıyla büyük güçlerin ilgi odağına çevrilen Kafkasya bölgesi XVI. yüzyıldan itibaren Çarlık Rusya'sının sıcak denizlere inme planlarının bir parçası haline gelmiştir. Rusya için Güney Kafkasya'nın konumu oldukça önemliydi ve yüzyıllar boyunca regiona hakimliği ele almak adına birçok güçlü devletle verdiği mücadelelerle seçilmiştir. Rusya tarihinin neredeyse büyük bir bölümü Baltık Karadeniz ve Hazar Denizi havzalarına ulaşmak için verdiği büyük mücadelelerle geçmiştir. Güney Kafkasya'da XIX. yüzyılın ortalarından itibaren büyük güçler hakimiyet için savaş mücadeleleri vermiştir. Özellikle de Rusya, sıcak denizlere inme siyaseti için Güney Kafkasya'ya her zaman büyük ölçüde önem vermiştir. Rusya Güney Kafkasya'yı işgal etmek için uzun süre hamleler yapmıştır. XIX. yüzyılın başlarından itibaren Rusya artık Kafkasya'yı tamamen ele geçirmeyi başarmıştır.

Rusya'nın Güney Kafkasya uğruna uzun müddet savaştığı

devletlerden biri Osmanlı Devleti, bir diğeri ise İran olmuştur. En nihayetinde Çarlık Rusya'sı XIX yüzyılda Güney Kafkasya'yla ilgili olan hedefine ulaşmış, bölgeyi tam anlamıyla ele geçirmeyi başarmıştır. 1801 senesinde Güney Kafkasya'nın eski sahiplerinden biri olan Gürcistan Rusya'nın hakimiyeti'ni kabul etmiştir. Ardından geçen 27 sene boyunca Rusya Güney Kafkasya'nın bir diğeri eski sahiplerinden biri olan Azerbaycan'ı ele geçirmek için savaşmıştır. 1828 senesinde İran ve Rusya arasındaki anlaşma gereği Rusya Güney Kafkasya'da hakimiyeti tam anlamıyla ele almıştır. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki hakimiyeti XX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği dağılmış ve Güney Kafkasya devletleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Güney Kafkasya tarih boyunca ticaret ve göç yollarının oluşturmanın yanı sıra kıtaların ve kültürlerin keşiştiği önemli bir kavşak noktası olmuştur. Doğu ve Batı arasında bir köprü oluşturan bu region aynı zamanda Avrasya coğrafyasının en hassas bölgesi olmuştur. Bu sebeptendir ki, Güney Kafkas siyasi ve ekonomik açılardan her zaman tüm dünyanın ilgisi çekmiş ve çekmeye de devam etmektedir. Geçmişte olduğu gibi, bugün ve yarın da jeopolitik ve jeostratejik önemini kaybetmeyen Güney Kafkasya her zaman güçlü ve büyük devletlerin ilgi odağı olacaktır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarın katkı yüzdesi aşağıda verilmiştir. Yazar makaleyi incelemiş ve onaylamıştır.

	B.B.
K	100
T	100
Y	100
VTI	100
VAY	100
KT	100
YZ	100
KI	100
GR	100
PY	100
FA	100

K= kavram, T= tasarım, Y= yönetim, VTI= veri toplama ve/veya işleme, VAY= veri analizi ve/veya yorumlama, KT= kaynak tarama, YZ= Yazım, KI= kritik inceleme, GR= gönderim ve revizyon, PY= proje yönetimi, FA= fon alımı.

Çatışma Beyanı

Yazar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Kaynaklar

- Acar DŞ. 2005. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kafkaslar ve Güvenlik Sorunları. Stratejik Araş Derg, 5: 165.
- Aydın M. 2005. Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı: Kafkaslar. Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul, Türkiye, pp: 266.
- Azerbaycan Gazetesi. 1919. 28 Mayıs 1919, No: 110.
- Bakıxanov AA. 2001. Gülistan-i İrem. Azerbaycan Bilimler Akademisi Yayınları, Bakü, Azerbaycan, pp: 234.
- Caferoğlu A. 1932. Azerbaycan Tarihine Umumi Bir Bakış. Azerbaycan Yurt Bilgisi, 1: 8.
- Can S. 1996. Jeopolitik Açısından Kafkasya: Avrasya Dosyası, Cilt III. ASAM Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 209.
- Ceylan A. 2009. Kafkaslarda Erken Dönem Türk İzleri. II. Uluslararası Kafkasya Tarih Sempozyumu, 15-17 Ekim 2009, Kars, Türkiye, pp: 109.
- Çog M. 2009. VII-X Yüzyıllarda Güney Kafkasya'da İslam Hakimiyeti. Serander Yayinevi, Trabzon, Türkiye, pp: 66.
- Demir AF. 2003. Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya. Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, pp: 59.
- Demir AF. 2007. Çatışma Bölgesi Olarak Kafkasya-En Önemli Çatışma Noktaları ve Çözüm Önerileri, Kafkasya'da Beklentiler ve Olanaklar-Bölgesel Güç ve Garanti Etkeni Olarak Türkiye'nin Rolü. Konrad Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 15.
- Demirağ Y, Karayeli C. 2006. Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya. PALME, Ankara, Türkiye, pp: 310.
- Demirtepe MT. 2008. Orta Asya ve Kafkasya'da Güç Politikası. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, Türkiye, pp: 322.
- Esedov F, Kerimova S. 1993. Çarizmi Azerbaycana Getirenler. Gençlik Yayınları, Bakü, Azerbaycan, pp: 30-35.
- Gökçe C. 1979. Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti. İstanbul Kitabevi, İstanbul, Türkiye, pp: 30.
- Guliyeva V. 2004. Rusların Ermenileri Güney Kafkasya'ya Yerleştirme Siyaseti ve Azerbaycan Topraklarının parçalanması. Karadeniz Araşt, 2: 7-12.
- Kantarıcı H. 2005. Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları ve Güç Mücadelelerinin Türkiye'ye Etkileri. 2023 Derg, 53: 33.
- Kantarıcı H. 2006. Kısaçtaki Bölge Kafkasya. IQ Kültür Sanat

- Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, pp: 16.
- Kasım K. 2009. Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, Türkiye, pp: 292.
- Kaşıkcı N, Yılmaz H. 1999. Aras'tan Volga'ya Kafkaslar (Ülkeler-Şehirler-İz Bırakanlar). Türk Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 8.
- Kazımzade F. 1981. The Struggle for Transcaucasia 1917-1921. Hyperion, 1981: 112.
- Kılıç S. 2015. Kafkasya'ya Dair (1916-1917) Osmanlı İstihbaratının Yayımladığı Bir Rapor. Tarih Magomedov Derg, 34(58): 687-714.
- Kurat AN. 1978. Rusya Tarihi. TTK Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 157-159.
- Kurat AN. 1990. Türkiye ve Rusya. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 458-463.
- Mert O. 2004. Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan. IQ Yayınları, İstanbul; Türkiye, pp: 16.
- Mustafazade T. 2001. XVIII Yüzyıl-XIX yüzyılın başlarında Osmanlı-Azerbaycan İlişkileri. Bilim Yayınları, Bakü, Azerbaycan, pp: 111.
- Ökmen M. 1973. Herodotos: Herodot Tarihi. Remzi Kitabevi, İstanbul, Türkiye, pp: 26.
- Özgül O, Ceylan N. 2017. Eskiçağda Kafkasya Geçitleri (Daryal ve Derbent). Akad Tarih Düşün Derg, 4: 13-30.
- Pamuk M. 1995. Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü ve Yarını. Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 149.
- Resulzade ME. 1990. Azerbaycan Cumhuriyeti (Keyfiyet-i Teşekkülü ve Şimdiki Vaziyet). İrfan Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, pp: 11.
- Resulzade ME. 1996. Azerbaycan Problemi. Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 17-18.
- Sapmaz A. 2008. Rusya'nın TransKafkasya Politikası ve Türkiye'nin Etkileri. Ötüken Yayınları, İstanbul, Türkiye, pp: 21.
- Saray M. 1988. Kafkas Araştırmalarının Türkiye İçin Önemi. Kafkas Araştırmaları 1, İstanbul, Türkiye, pp: 7-9.
- Saydam A. 1997. Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876).TTK Yayınları, Ankara, Türkiye, pp: 12.
- Saydam A. 2014. Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali. Ondokuz Mayıs Üniv Eğitim Fak Derg, 5(1): 239-257.
- Şimsir S. 2002. Azerbaycan'ın İstiklal Mücadelesi. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, pp: 19.
- Tellioglu İ. 2017. Kafkasya'da Türk Varlığı'nın Başlangıcı Üzerine. Uluslararası Tarih Araş Derg, 2: 558-575.
- Tezcan M. 2012. Klasik ve Orta Çağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya. Serander Yayınları, Trabzon, Türkiye, pp: 282.
- Yanar S. 2002. Türk-Rus ilişkilerinde Gizli Güç Kafkasya. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, pp: 34.
- Yeşilot O. 2005. Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya. Kitabevi Yayınları, İstanbul, Türkiye, pp: 229.